

REGIMI DUS

LIETUVOS • TREMTINIO • KLUBO TARYBOS LEIDINYS
LAIKRAŠTIS ĮKURTAS 1988m. SPALIO 27d. KAUNE • 1989m.

BALTIJOS VALSTYBIŲ LAISVĖS DIENA – GEDULO IR VILTIES DIENA

ISTORIJOS

TEISMAS

Mums nedera bijoti dėl to, kad buvome politiniai kaliniai. Kas žino, o gal ir dar teks jas būti.

Politinis kalnys — tai ne kriminalinis, šis pavadinimas manus teikia tik pasididžiamą ir pagarbą. Siekimas laisvės ir tiesos kainavo daug aukų. Atrodo, kad ir atstytęje be jų neapsieisime, nes Stalino ir Brežnevo palikuonys taip lengval neužleidžia savo poziciją.

Prisiminkime, kaip brutaliai buvo liaupsinami stalinizmo ir „subrendusio“ socializmo laimėjimai. Viską pytėme į didžiausią ir talpausią statinę, tikėdami sukurti komunizmą. Tik va, paaiškėjo, kad statinė buvo bedugnė, o tie laimėjimai — popieriniai.

Partija stengėsi bet kokią kritiką užgniaužti, todėl sugalvojo du baudžiamojo kodekso straipsnius — užkardą antitarybinei propagandai ir agitacijai. Bet iš tų straipsnių nealsku, kur kritika, o kur — anitarybiškumas. Tai atpalaidavo valstybinio saugumo ir teisėsaugos organų rankas savivalei. Uždraudus kritiką, atsivertė durys biurokratizmul. Jame susitelkė korupcija, karjerizmas, savanaudžkumas, abejingumas, pasyvumas ir kiti negatyvūs reiškiniai. Atrodydavo, kad aukštųjų pareigūnų politinė beprotybė — nepagdoma liga. Ačiū Dievui, kad ir ten jau bundama iš letargo mlego. Geriausiu daktaru tapo viešumas.

Šiandien mes džiaugiamės, pradėję viešumo ir pertvaros etapą. O kas pradininkai? Ar ne tie nesenai „rampuotaisiais“ buvę politiniai kaliniai? Tai jie ir šaukdavo, kad žmonių nepasotinsi lotungale, demagogija, po-

litinu melu, kad reikia pagaliau radikalų reformų, norint išgelbėti žmungantį sistemą.

Mums, buvusiemis „laudie-priešam“, neretkia privilegijų, o tik lygių pilietinių teisių, kaip Lietuvos gyventojams. Tiktai nemalonu kaltėti telefonu, kai jauti jog „trečias“ klauso, kai žinai, jog atėjusį svečią kažkaip įregistruoja. Gal yra skirtumas, kas kuria Lietuvos ateiči — plėšrūs vilkal, išverste savo kailį, papioninę liežuvį, ar doris tautiečių...

Manau, kad buvę represuoti turėtų gauti teisę ne tik balsuoti, bet ir būti renkamais. Juk susivokus ir pamerkus Molotovo-Ribentropo paktą, teks keisti ir juridinę kazuistiką.

Deja, netelsėti staliniatai nuosprendžiai dar egzistuoja. Kodėl jiems „peržiurėti“ reikia įvairiausią teisinių komisijų? Tai turėtų rūpinti vienai žmonijai — ji didžiausia teisėjas ir vertintojas.

Geral, kad visuomenė protestuoja dėl nestatutinių formų, atsiradusių karinėje tarnyboje, bet dar labiau reikių atsigrežti į jokiamimo vietas. Bausmė turėtų būti auklėjimo priemonė, bet ne vagų, aferistų, žmogžudžių ir banditų aukštos kvalifikacijos pasitobutinimo kursai. O kol kas — rezultatai antrojo pusėje.

Tik visuomenė gali priversti laikytis kalėjimuose ir lageriuose tvarkos.

Visuomenė privalo žinoti, ką nuveikia iš jos kišenės finansuojami „ypatingieji“ darbuotojai. Viešumas turi būti privelomas!

(Iš buvusių politinių kalinų kalbos 1989.03.30 Kauno visuomenėi)

● 1940 m. birželio 15 d. 10 valanda. OKUPACIJA

1940 m. birželio 15 d. – 1941 m. birželio 14 d.:

LEMTINGOS LIETUVIŲ TAUTAI DIENOS

Ne pirmą istorinį kartą netekome savo valstybės, ne pirmą kartą lietuvių tautai iškilo visiško išnykimo grėsmė. Kas į Rytus, kas į Vakarus, o kas į amžiną atilsj po žemę, — tokia lemtis po svetimųjų jungu. Net gimtinėje likę — bemaž tremtiniai — beteisiai savo pačiu žemej.

Tukstančiai vyrų, krauju bandžiusių apirkti prarastą Tėvynę, atgulė giriose. Ilgais dešimtmeciais blylėjo tauta. Tod šiandien, kai vėl kuriame Lietuvą, atminkime: tik neprilausoma valstybė išsaugos tautą ateicią.

Jokių unijų, sąjungų, federacijų! Visi karbu tarkime: Viešpaše, palaimink mus — Tėvynės laisvę ir garbę giname!

1989 m. birželis

T R E M T I N Y S

2

1940-ųjų birželio 15 dieną Maskva, klastingai sulaužiusi visas sutartis, garantuojančias Lietuvos nepriklausomybę, okupavo suverenos Respublikos teritoriją. Netiketa okupacija ir Lietuvos kariuomenės nesipriešinimas okupantams pribloškė tautą. Tačiau niekas net nenujautė, kokius žmogžudriuskus planus kūrė Lietuvali kruvinieji Kremliaus satrapai. Tt kai Raudonosios armijos priedangoje marionetinis „Liaudies“ seimas „pasiprašė“ prilimti Lietuvą į Tarybų Sąjungą, išryškėjo tikri agresoriaus kėslai. Masinių valstybės veikėjų bei intelligentų suėmimai, azijietiški kankinimo metodai, nežmoniškas per 40 000 lietuvių – senilių, moterų ir vaikų trémimas į Sibirą ir ypač nesuvokiamos savo negirdėtu sadizmu žmonių žudynės pirmomis karo dienomis iki dviasios gelmių sukrėtė kiekvieną lietuvių. Todėl, atėjus ilgai laukiam 1941-ųjų birželio 22-osios rytui ir nuaidėjus pirmiesiems vokiečių bomby sprogimams rusų karinėse bazėse, tauta spontaniškai sukių prieš okupantus. Visi, kas turėjo ginklą – apie šimtas tūkstančių vyrių stojo ginti sutryptą tautos garbę ir Nepriklausomybę. Tai buvo ryžtingas tautos atsakas į smurtą, priespaudą ir terora, primėta Lietuvai kruvinį Stalino budeili.

Jau pirmomis okupacijos dienomis, protestuojant prieš kariuomenės vadovybės neryžtingumą, žengiant priešams į Lietuvą, kariniose sluoksniuose kilo mintis kurti ginkluotus pasipriešinimo būrius, kurie atėjus patogiam momentui, sukių prieš okupantus. Tautoje buvo šventai tikima, kad rusų okupacija yra trūmpalaikė ir kad tuo pat klas karaas, kur tame Vokiščia-suteluškinis Tarybų Sąjunga. Tačiau visi putiniai žinojo, kad vokiečiai veitul neduos Lietuvai nepriklausomybés. Ją reikės išskrovoti ginklu. Todėl buvo nutarta organizuotis ir laukti karo pradžios.

1940 m. spalio 9 d. Kaune įvyko slaptas pasitarimas, kuriame nutarta sujungti tautą tokiu tanklu organizuotos rezistencijos tinklu, kad NKVD agentai negalėtų išaiškinti aktyvūjį tautos elementą. Pagrindinis slaptosios organizacijos tikslas buvo ruoštis karui ir, jam prasidėjus, dar prieš vokiečiams žengiant, nuversi okupacijai režimą ir paskelbti Lietuvos nepriklausomybę. Buvo siekiama pastatyti Vokiščia prieš įvykusį faktą.

Centralizuojant pogrindžio rezistenciją, reikėjo užtikrinti, kad būtų užkirstas keliais NKVD agentų infiltracijai. Todėl pasirinkta mažų kovinių vienetų – penketukų schema. Organizacijos centras padalytas tarp Kauno ir Vilniaus. Vilniuje suteiktas kalinis-politinis štabas, o Kaune – organizacinis.

1941 metais Vilniaus štabą skaudžiai paliečiai areštai. Kadangi Kauno štabas išliko beveik nepalkestas, jis greit perėmė visas Vilniaus štabo funkcijas. Buvo parengtas galutinis sukilimo planas. Kauno ir Vilniaus štabai veikė Lietuvos Aktyvistų fronto vardu. O provincijos daliniams saugumo sumetimais buvo palikti savarankiški varai: Apsaugos Gvardija, Geležinis Vilkas, Laisvės Armija ir kiti.

Po Raudonosios armijos invazijos Lietuva buvo atitver-

ta nuo užsienio geležine uždanga. Todėl Lietuvos išlaisvinimo organizacijos krašte ir užsienyje kėrėsi nepriklausomai.

1940 m. rugpjūčio 10 d. pagrindinės lietuvių organizacijos JAV susijungė į Lietuvali Gelbėti Tarybą, kuri vėliau pasivadino Amerikos Lietuvių Taryba.

Rugejėjo antrojoje pusėje Romoje įvyko Lietuvos diplomatų konferencija, kurioje sudarytas Lietuvos Tautinės Komitetas, vadovaujamas Ernesto Galvanausko. Į šį komitetą įėjo S. Lozoraitis, K. Skirpa ir E. Turauskas. Tačiau šios organizacijos be diplomatinio veikimo maža ką galėjo padėti Lietuvos išlaisvinimo reikalui.

1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne įvyko Lietuvos Respublikos pasiuntinio Vokietijoje ir įgalioto ministro generalinio štabo pulkininko Kazio Skirpos suorganizuotas 28 asmenų Lietuvų Aktyvistų Fronto steigiamasis susirinkimas. Jame numatyti dvejopi tikslai: kovoti už Nepriklausomybę at-

susprogdinti, todėl buvo parangtos reikalingų dalių atsargas.

Sukilimui pasiruošta jau 1941 m. gegužės 1-ajal, nes per ryšininką sužinota, kad karas prasidės gegužės pradžioje. Tačiau teko nusivilti ir sukiliomo datą atidėti.

Birželio 14 nakties masinių trėmimų metu dalis aktyvistų gyvenamose vietose neišsilaike ir pasitraukė į miškus, susikovė su enkavedintais. Partizanų dėka daugelis žmonių (tarp jų ir šiuo eiliučiu autorius šeima) buvo išgelbėta nuo išvežimo ir mirties Sibiro platybėse. Dideli partizanų daliniai deportacijų metu veikė Rokiškio, Šiaulių, Panevėžio, Utenos, Marijampolės, Prienų apskritose.

Masinių deportacijų metu gautas papildomas pranešimas, kad karas tikrai prasidės birželio 18–26 dienų laikotarpyje. Susisekus su vienėčiais, buvo spėjliojama tikslai data. Kadangi sekmadienis buvo nacių mėgiamai puolimo diena, nuspresta

stotį ir išsprogdino karinę telefono centrinę Vilnius. Po to ta grupė užėmė Centrinio pašto rūmus ir telefono-telegrafo centrinę. Sovietų karo komendantui suklaidinti paskambinta telefonu, kad vokiečių deštininkai jau Kaune. Telefonas ir telegrafas buvo iš Jungti. Tačiau šeštadienį dar didesnę paniorką priešul. Vidurnaktį sovietų pareigūnai jau masiškai bėgo į Kauno.

Tą naktį Kauno gatvės buvo pilnos sovietų kariuomenės ir ginkluotų sukilėlių.

Pirmadienio ryčių buvo pranešta LAF štabul, kad radiofonas jau sutvarkytas, o vienas LAF štabo narys su būriu sukilėlių įsitvirtinę radijo stotyje. Nors aktyvistai dar neturėjo ginkluotos kontrolės visame Kaune, bet nutarta skelbti Lietuvos nepriklausomybę nedelsiant. Apie 9 val. ryčio LAF štabo nariai iš senelių prieiglaudos nuvyko į aktyvistų būrio sauromą Kauno radiofoną.

9 val. 28 min. LAF įgaliotinis Leonas Prapuolenis Vyriausijo

kitus didesnius miestus bei miestelius. Lietuvių buvusi okupacijinė rusų kariuomenė visai pakrito.

Tačiau šioje laisvės kovoje per kelias dienas buvo sunokėta didesnė krauso kaina negu per dvejus Nepriklausomybės karų metus. Sukilime žuvo apie 2000 Lietuvos vyrų.

Birželio 26 dieną Kauno kariuomenės laidojant žuvusius laisvės kovotojus, Laikinosios Vyriausybės atstovas J. Ambrasaitis taip kalbėjo:

„Nebe pirmą kartą šioje viejoje prasiveria duobės, kad priimtu kūnus tu, kurį kraujas reikalingas palaiysti tautos laisvel.

Tačiau niekados toji duobė nebuvó tokia didelė kaip šiandien. Tai rodo, kiek Lietuvos žemė yra ištroškusi laisvės. Tai rodo, kokia stipri Tėvynės meilė yra išaugusi Jos vaikų širdyse, kad ištisi jų būriai – šimtai ir tūkstančiai – savu noru ryžiasi mirti, kad svetimiams nevergautu.

Pajaučiam šių gilių kapų aki-

L I E T U V A , 1941-ŲJŲ B I R Ž E L I S

tatymą ir paruošti programą atstatyti valstybei tvarkyti. Pirmajam tikslui siekti buvo užmegztas ryšys su Lietuvos rezistencija ir parūpinta informacija sukilimui parengti.

Ryši per geležinę uždangą pirmasis užmezgė kapitonas Albertas Svaraplaitis, iš kurio LAF šstabas Kaune 1940 m. gruodžio 15 d. pirmą kartą gavo išsamesnę informaciją apie Lietuvos Tautinio Komiteto ir LAF veiklą. Labai reikalingos ir brangios žinios buvo apmokėtos brangiai – ryšininko gyvybe. Grįždamas atgal jis vyko per Šakius, kur kaimė turėjo pažintamą vokietij, jau užverbuota NKVD. Išdavikas sužidė į ryšininką kirviu ir atidavė enkaviedintams. Sužiestas ir kankinamas kapitonas A. Svaraplaitis nieko neišdavė. Karo pradžioje jis kartu su kitais Kauno kalėjimo kalinių buvo sušaudytas Cervenėje.

Vėliau, rizikuodami gyvybe, ryšio karininkai ne kartą perduodavo vertingiausią informaciją iš Berlyno.

Atkūrus LAF štabą Vilniuje, buvo planuojama sukilimo atveju veikti autonominėk tiek Kaune, tiek Vilniuje, o bendra vadovaliui perimti tam štabui, kuris turės palankesnes galimybes. Štabai – nutarė užimti ir saugoti svarbiausius susisiekimo ir ryšių taškus – telefono ir telegrafo stotis, elektros jėgainės, tiltus. Kaune pasiruošta užimti radijo stotį ir radiofoną ir iš ten paskelbti sukilimo pradžią. Jei radijo stoties užimti nepasiekėti, buvo parūpinti keli trumpų bangų radijo siųstuvas. Buvo laukiamas, kad Kauno radijo stotį ir radiofoną karo atveju rusal bandys

birželio 22 sekmadienį ypatinės budėti.

Kauno štabo planas užimti radijo stotį buvo realus, todėl nuspresta kauniečiams veikti Vyriausiosios Lietuvos Aktyvistų Fronto vadovybės vardo, skelbtai Lietuvos nepriklausomybė ir laikinai vyriausybė.

LAF įgaliotinis Leonas Prapuolenis tuo metu buvo NKVD gaudomas ir turėjo slapstyti. Todėl visas pasiruošimo darbas atiteko grupė studentų, vadovaujamų LAF štabo nario Pilypo Naručio. Birželio 18 dieną Vyriausijo štabo būstine įsikūrė vienoje senelių prieiglaudoje.

Birželio 22-osios rytui auštant pasitvirtino ryšininkų pranešimai – prasidėjo karas. Vadovavimą štabui senelių prieiglaudoje perėmė Leonas Prapuolenis. Kita štabo dalis įsikūrė Chemijos institute, nepaisant to, kad ten budėjo ir komjau nuolių dalinys. Į Chemijos instituto rūsius studentai suslėpė ir dvi milicijos nuovadas, su ginklais perėmės sukilėlių pušen. Aktyvistų daliniai pradėjo

Labai didelę pagalbą sukilėliams suteikė studentų medikų grupė, turėjusi savo žiniose greitosios pagalbos mašinas. Šiomis mašinomis jie suvežė radijo specialistus ir atsargines dalis į bolševikų sugadintą radiofoną, kuris per naktį iš sekmadienio į pirmadienį buvo pataisytas. Ši sukilėlių grupė per visą sukilimo laiką buvo sau glausi ryšininkai, o vėliau teikė greitą pagalbą sužeistiesiems.

Naktį iš sekmadienio į pirmadienį iš Chemijos instituto buvo pasiusta ryžtinga ginkluotų aktyvistų grupė, kuri sunaikino Raudonosios armijos ryšių

štabu vardu paskelbė Nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir Laikinosios vyriausybės sudėtį. Sugiedotas Lietuvos himnas. Sukilimas užvėrė visame krašte.

Paskelbus per radiją Nepriklausomybę, ginkluoti Kauno aktyvistų daliniai puole ginklu sandėlius. Juos užėmus, ginklai greitosios pagalbos mašinomis išvežioti į svarbiausius punktus. Tuo pat metu sukilėliai ir okupantų kontrolėje buvę liečiavuoti kariuomenės dalinių.

Aktyvistų daliniai pradėjo pulti Panemunės, Geležinkelio ir Aleksoto tiltus, norėdami juos apsaugoti, bet nespėjo – jie buvo skubotai susprogdinti. Tiltų susprogdinimas iš dalies apsaugojo Kauną nuo bėgančios iš Užnemunės sovietų kariuomenės, kuri buvo priversta aplenkti Kauną.

Petro Vileišio tiltą per Nerį į Vilnius išgelbėjo Vyčio Kryžiaus kavalierius. Užbėgęs ant tilto, jis nukirpo elektros laidus, bet pats žuvo nuo sovietų kulkosvaldžių ugnies.

Kautynės mieste virė visą pirmadienį ir antradienį. Tris dienas Kaunas buvo visiškoje aktyvistų kontrolėje. Vokiečių kariuomenė pasirodė tik ketvirtadienį. Tai buvo penki žvalgai – leitenantas ir keturi karių, kurie rado miestą liečiavuoti kariuomenės įžygiau į Kauną, taikos maršu. Tačiau vėliau vokiečių armijos vadai generolas feldmaršalas Friedrich Wilhelm von Küchler už Kauno „uzėmimą“ buvo apdovanotas aukščiausiu karinu ordinu – Riterio kryžiumi.

Lietuvos partizanai išlaisvino ne tik Kauną, bet ir Vilnių bei

valzdoj visos tautos pasiryžimą gyventi per mirtį.

Vokiečiai nepripažino Lietuvos nepriklausomybę. LAF kovojo jie tuo nuginklavę, kai kuri net sušaudė. Laikinoji vyriausybė ėjo savo pareigas tik šešias savaites. Tačiau jis sukurta krašto administracija. Okupacijos pabaigos išbuvo liečiavuoti rankose. Tai labai lengvino okupacijos našta.

Tačiau, nepaisant to, kad Lietuvos nepriklausomybę buvo užginaužta naujo okupanto, politinė sukilimo reikšmė buvo ir teberia labai didelė.

Sukilimas sugriovė sovietų mišą apie „laisvanorišką“ Lietuvos įsijungimą į Tarybų Sąjungos sudėtį. Lietuvos tauta visam pasaullui krauju paludiavo savo tvirtą ryžą ir apsisprendimą už laisvę ir nepriklausomybę, prieš Tarybų Sąjungos okupaciją.

Likimo ironija, kad liečiavuoti tautos sukilimą prieš nekenčiantį sovietų okupaciją visam pasauliui krauju paludiavo pats Tarybų Sąjungos užsienio reikalių liudėjimų komisaras V. Molotovas, birželio 23 dieną per Maskvos radiją pasutinėjais žodžiais iškeitęs mūsų sukilėlius. Vėliau Molotovas supratė, padarej politinę kvalystę. Padėti bandė taisytį jo pavaduotojas Lozovskis, kuris spaudos konferencijoje užsienio korespondentams nesėmingai stengesi vaizduoti padėti taip, jog liečiavuoti tauta sukilusi ne prieš jais gresiantį pavojų iš nacijų pusės. Tačiau tai jau nieko nebežtikino.

Labai didelė sukilimo moralinė ir psichologinė reikšmė. Tauta atgavo pasitikėjimą savimi, kuris buvo ir teberia jai reikalingas naujoms okupacijoms pakelti. 1941-ųjų birželio kovos dvasia vyravo tautos pasipriešinimo kare kruvinojo pokario metalis bei ilgas tylosios rezistencijos dešimtmiečiai.

Jurgis OKSAS

Atminkite! 1941-ųjų sukilime žuvo apie 2000 Lietuvos vyrų

1989 m. birželis

TREMINTINYS

3

Esu tos kartos, kurios akyse sprędžiai Lietuvos laisvės ir visos tautos likimas. Tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje, buvau sargybinių Prezidentūroje, karinės komisijos, 1940 m. dalyvaujau garbės sargybos komisijos Prezidentūroje susitinkant anglų ministrą įgaliotinį Šventojo tėvo pasuktiniu, iškiliančiu savo įgaliotinu Prezidentui. Tiesa, prieš tas iškiles mūsų kuopa gai savaitė liejo devynis prakaitus ir keldavo dukes. Petras Vilestis aikštėje Žaliakalnyje. Už tai atidėkodavo Kauno vienuomenė, kai žygiodavome. Laisvės alėja, daudžiamas „Dreba žemė po mūs kojų“... Gėlės ir džiaugsmingi šūksniai „Vilio“, – svetainė nuo Saligatvės, per langus ir iš balkonų.

Tarp didžiųjų valstybių mūs Lietuvė buvo pasirinkusi teisingą kelią — neutralumą. Jo īventai laikėsi. Deja, suviliotis gražių pažadų, mūsų vyriausybė 15-ai metų padarė sutarti. Atgavo Vilių taip patys, kad jiečiai rusų kariuomenę dalimis į tris vietas — Alytū, Prienus, Geležiūnus. Lietuvos kariuomenė, sava senvyka, svertimi nesiskičia vidas reikatus. Karo arveju, jai užpuoli Lietuvą, padės Raudonoji armija. „Prasidejus karui Rusijos viltose, Lietuvos kariuomenė kariauti nereikės, apsieis padys savo nonugalima Raudonėja.

Salygos tiko mūsų vyriausybei. Tik per Lietuvą nuviliuojančias gandas: „Vilnius mūsų, o mes — rusų“. Ir tikrai, gandas nemelavo. Birželio 14 d. Užsienio reikalų ministras J. Urblys buvo iškviestas į Maskvą ir ten priverstas pasiražinti sutartį dėl Raudonosios armijos įvyglavimo į Lietuvą. Taip buvo sulaužyta pirmoji pasiražintis sutartis.

Birželio 14 d. nuo 13 val. buvau sargyboje Prezidentūroje iki birželio 15 d. 13 val. Naktį sargybas sustiprino. Man teko būdėti iš kiemo pusės, sode. Prezidentūroje nė ryto negeso sviestos. Ryta prie rūmų padaugėjo išvažiuojančių ir išvažiuojančių. Augo įmpars. Pasikeite būdžiu, 13 val. grįžome į kareivinės palistė, bet apie 16 val. pažadino

„VILNIUS MŪSU, OMES — RUSŲ“

pavojaus trimitas. Kuopos vadovas atėjęs paaikino: Raudonoji armija šandion, 14 ar 15 val. įnešančiu, peržengė Lietuvos sieną. Buvo vienai pasirėngė, ginkluoti, pasiryžę kovoti. Tik karininkai buvo kažko užsidarę. Isakė leukti ir neliečti iš kareivinių. Vilnius ir puskariuonės iniciatyva kareivinių rajone buvo išdėstyti pabekisi kovinėn padėtis. Batalliono vadovas, iš kažkur grizęs, nuėmė iš kovinės padėties ir įsakė leukti įsakymo parangyt prie kareivinių. Apie 18 val. Savanorių plente pastrodė pirmieji Raudonosios armijos tankai, pasiekę iš Geležiūnų poligono. Tę sestdienį ir vakarionei virš pupelių sruuba virtuvėje prisivilo. Kareiviai vakarionei nevalgė. Kareiviai ryžosi kovai, bet vadovybės įsakymo nesilaikė.

Po poros dienų buvo pradėti atloisti aukščiausiai karininkai. Mūsų dalinys dar porą savaicių saugojo Laiudies vyriausybę. Vieną vakarą, viena noriu pripažindži: nebūtų buvę stalinizmo, nebūtų buvę tremtiniai, politiniai kalinių, partizanai, miškiniai, banditai, Laiudies gynėjai, stribū. Mirusieji visi lygus. Paminklą Lietuvai turėtų pastatyti toms aukoms, kurios nesvarbu kokiomis aplinkybėmis žuvė tuo stalinizmo metu.

Lietuviai tauta stalinizmo metu turėjo rinkitis iš dviejų tų ar antrajų gyvenimo pusė. Vakarai ir seneliai išliko trečiojoj neutralioj... Ne labiausiai nukentėjo. Lietuvos valstybės nebėra, o kiti visi pagal pasirinktą gyvenimo kelią sulaukė savo

kant Laiudies seimo aistovus, kurie išskoko, surado ir parvezė „raudongaujų“ iš Ryti.

Prisimenu kino aptvaiga: Raudonosios armijos karys tankistas, įviliuodamas 1940 m. į Lietuvą, susibubo tankų kelyje, praloždėja perėiti ančių į žąsų pulką. Gyvenk ir džiaukis, kokie geri. Kitaime filmo: Stalinas išako antrą ranką morgahe. Šandion kur jil Gal tuoju, gaf po metų dardėjo užkaljuose gyvuliniuose vagonuose iš Ryti.

Esu gyvas Rudininkas, kaip, išleidžiant Laiudies aistovus „parvežti saulės“, lieuvių karininkas, vadovavęs garbės sargybos kuopai, neprabėjus né metams, buvo suimtas su grupe kitų Lietuvos karininkų. Jų likimas kaip ir visų tų, kurių šandion nebežinome.

Yra žmonų, taip pat ir iš „Jedinstvos“, kurie pokario mirtis skirsto į teigiamas ir neigiamas. Aš tik viena noriu pripažindži: nebūtų buvę tremtiniai, politiniai kalinių, partizanai, miškiniai, banditai, Laiudies gynėjai, stribū. Mirusieji visi lygus. Paminklą Lietuvai turėtų pastatyti toms aukoms, kurios nesvarbu kokiomis aplinkybėmis žuvė tuo stalinizmo metu.

Lietuviai tauta stalinizmo metu turėjo rinkitis iš dviejų tų ar antrajų gyvenimo pusė. Vakarai ir seneliai išliko trečiojoj neutralioj... Ne labiausiai nukentėjo. Lietuvos valstybės nebėra, o kiti visi pagal pasirinktą gyvenimo kelią sulaukė savo

likimo.

„Tarybinėje Klaipėdoje“ perraipkrėto 12 d. patelkta „Jedinstvos“ informacija apmasytymui. Ten yra skaičiai, kiek sunaudota maisto prekių vienam gyventojui (kg) 1939 ir 1937 m. Su 1937 m. statistika reikia sutikti, o su 1939 m. — kaičių! Lietuvos škininkai ir kiti gyventojai laikė gyvulius, skerdė juos sau, kąnaių niekas neatsidavė. Bežemis iš tai porą kiaulų skerdė, net netokiai, kaip mačiusi žiurėja, kad už kojas ant kulinės pasidėjė nuduria. Pasistatę ant stalo buteli, kiti, susikvietę kai-mynus, išsyk sudorėja.

Ar ne ašliau būtu buvę, jei būtu darė savo Ryti salies 1939 ar ankatesnių metų statistiką, tolį būtu teisingesnė. Pas juos „saia“ darė fabrikai, o pas mus fabrikai buvo pasiekiančia lėverė.

Dažnai spaudojo primenama, kad Lietuvoje 1940 m. degtukų dėžutė kainavo 10 centų. Sovietams užėjus jų degtukai kainavo 1 kap. (centą). Tai Nesė, bet niekas neatsimena, kad jų degtukai dabar kainuoja 1 rub. 1940 metų pinigais.

Kažko tyku, kad 1940 m., balsuojant už deputatus į Laiudies seimą, rinkėjams spaudė į pase į lapą keturkampį paštą „Stampa“ su užrašu: „Balsojota 1940 m.“. Tą paštą sevo tėvo pase maciū. Tie, kurie nebalsovo, pasirodė pirmieji „Laiudies priesai“ ir atsidurė užkaratuose vagonuose.

Susivokta gražinė istoriją jaunajai

kartai, gavusai pažinti netitrėja Lietuvos valstybės amžių pradžią.

Vykstant Didžiojo Karo muziejaus sodelin, saulei tekant, išsiaudė karo invalidai, pasiramsčiuodami ramenantis. Neturintys kojų, išvažiuodavo in-vilidžiai, vežimėliai dalyvaujant tautinės vėliavos pakėlimo. Skambanti Laisvės vėliavai, giedodavo taučius. Hmog. Valkava, saulei leidžiantis, tą patį ceremoniją antikdavo vėliavą nuleidžiant.

Užėjus sovietams, karo invalidai ir muziejaus sodelio buvo išvaryti likimo valiai (Lietuvos vyriausybė skyrė ir mokėjo pensijas buvusioms carinės armijos invalidams, suiuotinėiams 1905, 1914 metų karuose, ne-skiriant tautybės).

I atgautą Vilių Lietuvos kariuomenė įžengė nuo Žudynių, griaučių, o mažintinių vliniečių, išbadėjusių per su-irūpti. Karinėmis gerguočiomis, vagones vežė duoną, miltus, mėsą ir gatvėje iš karikių lauko virtuvių ne-mokamai mažino žmones. Tai yra pavyzdžiai Niems, kurie anksčiau ir dabar juodina Lietuvą, būt tai jie išvadė nuo klumpių. Patys netidomai vyžas.

Mes jau išauginę vaikų. Padedam auginti ančius, proančius. Iš mažens jems reikia sklepyti molię, do-rybę, gėrybę, šviezą ir tiesą. Merkitia jų mokyti „ardytis iš pamato“, nosiukus darbas atstovai. Ir dar. Keiksmazodžių, atvežių iš svečių žalias, vartojimas. Dabar kiekvienas pasieglys, kokiąs turėtų būti, neapsine be tų svečių neconzurninių žaidžių. Mes, prieplaukinių. Nepriklausomos Lietuvos karta, nežinome jų ir nesupratome. Tiki Magadaną iageriuose kažkas man išverti į žodžių rokiškę — šūpumas nukrėtė.

Aš ir mano karta esame taip prieš savo vaikus, ančius, ir ateinančias kartas, kad nemokome išsaugoti tą išvėtą mylimą Lietuvą. Todėl patyrėme sunkius ir žiaurus likimus. Kartėme aikj. žaltį, matome mirtį.

Šandien mums reikėtų dalytis atsiminimais, ieškoti dingusiuje be žinios.

Manau, padės bendras lietuvių tremtinų leidimukas.

Norėdau surinkti dalyvavusius garbės sargybose karius, 1945 žaūti pilduko karius, metiustus kareivių ir kariūnų arrestus Varėnos poligone 1941 m. birželioje; kalinius, kurie 1947 m. balandžio mėn. išvežti iš Vilniaus maršruto Daugpilis — Maskva — Sverdlovskas — Kraujėrskas — Komsomolskas prie Amuro — Buchia — Vanino; laivu „Minsk“ išvežtus iš Vanino į Magadaną 1947 m. birželio 22—29 d.; kalinius iš Lazos, Kainių 3-ojo fabriko, Eigėno.

Vincas KUBERTAVIČIUS

Klaipėda

● Nuotraukos e: užgrobes Lentiją — draugiskas sovietų-nacių karių susitikimas prie Vyslos; rėngiantis bendram sovietų-nacių kariuomenėn parodui Lietuvos Brastoje.

VILCIŲ kelias NEVILTIOS metais

„Viens raudonas kaip šetonas, kitas rudas kaip šuva“

nių pažiūrų jaunimą į bendrą tautinį frontą.

Nuo pat pirmų dienų vokiečių vermahto vadovybė lietuvių tautiniams reikalaams buvo abejinga — priešiškumo nerodė, bet nepriatė. Laikinosios Lietuvos vyriausybės siūlymą suformuoti lietuvišką kariuomenę koval Rytų fronte ji atmestė. Tai parodė, jog vokiečiai nesutin-

ka su Lietuvos nepriklausomybės idėja.

Atvykusi į Lietuvą civilinė vokiečių valdžia išskaidė ne-priklausomybės illuzijas. Ministerijų taryba buvo paleista. Aktyvistų frontas — likviduotas. Pulk. K. Skirpos misija Berlyne pasibaigė tuo, kad ji patį internavo ir neleido grįžti į Lietuvą. Žodžiu, bolševikinė rusų oku-

pacijia buvo pakelta fašistinė vokiškaja.

Lietuviamas svetimis buvo rastiame ideologija pagrįsti načistinių įstatymai, nes ką tik teko patirti, ką reiškia tautinis genocidas. Naujasis fašizmas — masinis žydų naikinimas buvo lietuvių tautos pasmerktas.

Vokiečiai, kaip ir anie okupantai, tikėdamiesi palaužti gy-

ventojų priešiškumą, griebesi įvaliausiu padugniu paslaugų. Politinėje veikloje tai ne naujiena, ir 1940—1941 metais stačiatinė „demokratija“ be jų neapsiėjo, — dar klastinguai ir plačiai pasinaudojo.

Po vienerių okupacijos metu Kaune buvo įsteigtas Ausled-

(NUKELTA I 4 PSL.)

(ATKELTA IŠ 3 PSL.)
lungs štansas Lietuvos teritorijos germanizacijai vykdyti. Primausia užsimota atimti iš lietuvių derlingą juodžemio juostą, apimančią Marijampolę, Vilniavisko, Tauragę, Raseinių, Kėdainių, Panevėžį, Biržų apskritis. 1942 m. rudenį iš ten buvo iškeldintos 2057 lietuvių šeimos. Kiekvienam buvo leista pasiunti 15 kg turto, o ūkiui atiduoti vokiečiams. Už prievoilių neatidavimą ūkininkus suimdavo arba net ūkius pasivindavo. Už tokį "nusikaltimą" buvo vykdomi parodomieji mirties nuosprendžiai Trakų, Svyru, Švenčioniu, Vilnius ir Eišiškių rajonuose. Ypatingu žiaurumu garsėjo Vilnius srities komisaras Hingst, Wulf ir SS vadasis Hartas.

Lietuviai nekaltai nukentėdavę ir už parašlatais atkeliauvusiai sovietinių partizanų dveris. 1943 m. buvo sudeginti Miliūnų, Lazdėnų, Fermos, Kernavės kaimai Vilnius krašte. 1943 m. rugsėjo 30 d. buvo sunaikintas Šarkiskių kaimas: sudegino 17 gyvenamųjų namų ir 75 kitokius pastatus. 1944 m. birželio 3 d. Einzatz komandos dalinys su šarvuociaiapsupuo Pirčiupio kaimą, uždarė žmones į trobas, sugriovė jas patrankų šūviais ir padegė. Kiekvieną besigebintį kaip mat nušaudavo. Pirčiupje žuvo 119 lietuvių: 33 vyrai, 44 moterys ir 42 vaikai. Nužudytyjų amžiaus riba nuo 5 savalių kūdikio iki 90 m. senelio.

„Darbams lietuvių išvežta į reichą per 30 tūkst.

R. Hilberg savo veikale „The Bestukcion“ teigia, kad nacisai nužudė Baltijos valstybėse daugiau 200 tūkst. žydų. Iš Lietuvos — 200 tūkst.

Nuo vokiečių kulkų žuvo apie 5000 lietuvių. Lietuvos okupacijos neprisažino, kokia ji forma besireikštė.

Su vokiečių civilinės valdžios įsitvirtinimu stiprėjo ir antinacionalizmas.

Vokiečių okupacija Lietuvai padarė mažiau žalos negu rusų, tačiau nacistinė valdžia diktavo savo sąlygas be tautinės tolerancijos. Labai daug nuveikė pogrindis, žadindamas lietuvių sąmoningumą. Geral, kad okupuotose įstaigose liko seni valdininkai, policijos dauguma, ypač vadovaujančiuose postuose, sudarė seni nepriklausomybės meto kadrus.

Net lietuvių saugumiečiams pogrindininkai darė įtakos. Vokiečiai turėjo šnipų-informatorių, tačiau tokiai tarnų skaičių ribojo kalbos nemokėjimas.

Lietuvos gyventojams apie politinę padėtį informuodavo nelegali spauda. O jos būta įvalriausios. Pagrindiniai to meto laikraštiai buvo: „I laisvę“, „Nepriklausoma Lietuva“ ir „Laisvės kovojojas“. Pirmajį leido katalikiškoji visuomenė, antrai — liudininkai, o „Laisvės kovojojas“ — tautininkai. Laikraštelių šriftas spaustuvinis, nedidelis formatas — 2 knygos dydžio lapai. Tik „Laisvės kovojojas“ buvo leidžiamas ant vieno lapo, dvigubai didesnio negu „I laisvę“. Naujas numeris pasirodydavo karta per mėnesį. Laikraštelių tirazas buvo įvalrus: „I laisvę“ — aštuoni-dešimt tūkstančiu, o kitu — mažesnis. Pagrindinis spaudos tikslas buvo informuoti apie karę eiga, kelti tautines, socialines problemas, ruošti visuomenę nepriklausomam gyvenimui.

Laikraštelių dešimkuodavo okupacinio gyvenimo negeroves ir kritikavo tuos, kurie bendradarbiavo su okupacine valdžia. Nelegaliai spauda finansuoti iš laikė skaitoja. Kad aukojuami pinigai tikrai pasieka tikslą, laikraštelių gale būdavo nurodytas (pagal sutartus slaptažo-

džius) aukotojų sąrašas ir pinigų suma.

Nelegalios spaudos platinimas vyko organizuotai — pasinaudojant pašto, policijos pareigūnų, net atsakingų saugumo darbuotojų paslaugomis. Visuose didesniuose Lietuvos miestuose buvo po atsakingą platinintoją, kurį remdavo vienos gyventojai. Daug padėjo paštas. Paštu slūsdavo bandoles saviemis. Gavusieji žinodavo, ką toliau daryti. Valdžios atstovams, o ypač įtartiniems asmenims, buvo gabenamas „sis tas“ namus — į spaudos dėžutę. Cia daugiausia pasitarnaudavo studentai ir laiškančiai.

Paminėtinės dvių knygos dydžio lapų spaustuvės šriftu spausdinamas satyrinis nelegalus laikraštėlis „Kuntapis“. Jis pasirodė 1943 m. vasarą. Išeidavo apie 1000 egzempliorių. Leido „Kuntapis“ laikraštėlio „I laisvę“ bendraminčiai. „Kuntapis“ išvarė gilia vagą tautiniam bare. „Kuntapis“ nemėgo rašyti užuominomis, jis piltė konkretių pavardėm, net nurodymas darbo ir gyvenamają vietą. Kliuvo spekuliantams, įvairaus plauko parsidavėliai; išvardydavo lietuvius, dirbančius gestape; lietuvaltes, nu-

kinim, vienos gyventojų plėšimui bei žudymui. Veiksmas lygus atoveiksmui. Rusai su bolševikine santvarka buvo apsiplatę, o vokiečių siūloma „laisvė“ atrodė dar baisesnė ir dar neperspektyvesnė. Rusui kariui nebuvó kito pasirinkimo, beliko tik kariauti. Kariaudamas jis galėjo žūti, bet galėjo išlikti ir gyvas, o kiti atvejai — tiek pasidavimas į nelaisvę, tiek dezertyravimas — relkė susilaikinimą. Pralaimejé ties Maskva ir Stalingradu, vokiečiai suprato, kad iki galutinės pergalės — labai toli. Tačiau net iš tokiai nesėkmėi jie nepasimokė — pasidare tik dar žlauresni. Sitokia akla politika pasitarnavovo rusams — susiklostė palankios sąlygos užfrontėje Rytuose organizuotis diversantams bei partizaniniams judėjimui. Okupacinė valdžia ryžosi 1943 m. mobilizuoti užimtose teritorijoje virus. Lietuvoje šis mėgintis sužlugo — gyventojai atsisakė etti į svetimą kariuomenę. Tada vokiečiai rengė masines gaudynes kino salėse, koncertuose, turguose, net bažnyčiose. Aukštųjų mokyklų veikla buvo sutrikdyta. Tarp gyventojų didėjo nepasitenkinimas bei neapykanta nacizmu. Tuo

fantazijos, o tie, kurie nesugebėjo fantazuoti dūmė į Vakarus.

Reikia pripažinti, kad antrają bolševikų okupaciją sutikome nepasiruošę.

Tiesa, pasitraukus vokiečiams, nelegalių tautinių ratelių, būrelių, organizacijų buvo pakankama. Gimnazijos, aukštosių mokyklos inertis tapo pasipriešinimo židiniu. Migrėtė mirėjė miestų turgavietėse atsiaukimai, raginantys neti į rusų kariuomenę, nevykdyti okupantų įstatymų. Galbūt toks nelegalios veiklos patriotinis romantizmas kitalas momentais būtų naudingas, tačiau kuomet virš Lietuvos jaunimo jau buvo pakelta Damoklo kardas, tai komplikavo padėtį. Trūko bendru priešinimosi gairių ir patyrušių vadovų. Tie, kurie vadovo koval prieš nacistus, pasitraukė į Vakarus. Vadai išsigelbėjo, o sastatas pateko likimo valiai.

Apie 98 proc. kaimo jaunimo atsisakė etti į kariuomenę, todėl liko „pillečiai už įstatymo ribų“. Slapstyti buvo du būdai: individualiai — namuose arba kolektyviai — miškuose. Pirmuoju būdu išlikti buvo labai sunku: nuolatinės karo suda-

„pagalbos“ ranką. Tačiau, norint išvengti nuolat mums brūkamos „pagalbos“, teko gintis patiem. Atrodo, tai nulémė LLA veiklos kryptį. Dabar nesunku smarkti LLA nežvalgymą, tačiau žūrint pro anot prizmę, politinė situacija atrodė visai kitaip. LLA vadovai buvo geranoriški, tačiau nesugebėjo įvertinti esamos politinės situacijos.

Centralizuoti ginkluotą pasipriešinimą kariniu požiūriu gal ir tiko, tačiau toks siekimas veikiant slaptai padarė daug žalos. Saugumo agentams pavyko prasiskverbti į LLA gretas ir sunaikinti ne tik pačią organizaciją, bet ir kai kuriuos miškiniaus datinius. LLA turėjo didelės įtakos miškiniai veiklai, tačiau netiesa, kad tik jas dėka kilięs ginkluotas Lietuvos kaimų sukilmamas. Juk šios organizacijos šaknys paliepti tik kai kuriuos kalmus. Jos karinė veikla išsvystė tik inspiruojama kaimo įvykių. Svarbu tai, kad į SOS signalą atsiliapta — grupė naujų Lietuvos kariuomenėje išauklietų kalininkų neliko nuošalyje.

Miškiniai būtų nepajėge priešintis be vienos gyventojų paramos. Okupantai suprato, kad reikia ardyti kaimo vieningu-

„Viens raudonas kaip šėtonas, kitas rudas kaip šuva“

éjusias į vokiečių kariuomenės viešuosius namus. Kaip tyčia tą laikraštelių gaudavo pasiskaitytas, kuris būdavo tlesogliai paliestas. Tal buvo auklėjamojo, kartu ir įspėjamojo pobūdžio satyrinis laikraštėlis.

A�velgti visiškai visą vokiečių okupacijos metų nelegali spauda neįmanoma, nes jas labai daug ir įvalriausios. Beveik kiekviena provincijos gimnazija turėjo savo laikrašteli, beveik visi, kas priėjo prie spausdinimo priemonių, organizuodavo savo leidinėli. Būta ir silpnokų laikraštelių, bet ne tai svarbu. Nelegalios spaudos įvalirumas, gausumas liudijo to meto lietuvių patriotinį susipratimą. Neapsieita ir be aukų. Iš man pažįstamų studentų pateko į nacių konklagerius Bacevičius, Sapalas, Pajaujis, Prauodenis ir daugelis kitų Lietuvos inteligentų.

Būdinga dar viena detalė, kad per visą vokiečių okupacijos metų tik vieną komunistinį atsišaukimą teko matyti, ir tą — kaime, išmesta iš lektuvo. Kad komunista nepastebėtu spaudinto žodžio veiksmingumo — neįtikėtina. Nelegali spauda kaip ir grūdas, jei dirva prisimins, vadinas, derlius bus, o jei ne, — tai bevalsis triūsas. Matyt, komunistai tą jautė ir suprato...

Pirmųjų karo metų pergalės vokiečius apakino. Jie matė tik save. Vokiečiai buvo įsitikinę, kad po tokiai smūgių komunistinė sistema, kaip tautų kalėjimas, sugrius pati. Tačiau jie, griaudami komunistinę priespaudą, nieko geresnio nesiūlė. Atvirkštiai, slavų tautas vertė būti naujos Europos vergais. Si vokiečių rasistinė politinė programa buvo patvirtinta faktas: sąmoningų belaisvių na-

pasinaudodami, rusai pradėjo organizuoti Lietuvos miškuose partizaninį judėjimą. Pagrindinius dalyvius tapo gražintieji lektuvais iš Maskvos (ten emigravę 1941 m.) Lietuvos komunistai. Prie jų prisidėjo rusai belaisviai ir vienos ruselių. Raudonųjų partizanų pasirodyti Lietuvos miškuose sukelė lietuviams susirūpinimą, o kai kuriose vletovėse — paniką. Partizanai, pajutę priešikumą, ėmėsi įaugintimo politikos — teroro. Todėl raudoniejį partizanų kovojo ne tik prieš vokiečius, bet ir prieš lietuvių administraciją, intelligentą ir pačią liaudi. Vokiečiai valdžia, pasinaudodama lietuviams nepalankia situacija, gribėsi gudrybių. 1943 m. rudenį jis gen. Plechavičiai leido organizuoti lietuviškus dalinius, kad apvalytų Lietuvos teritoriją nuo raudonųjų partizanų. I Plechavičiaus kreipimasi jaunimas atsakė teigiamai. Buvo sudaryta Plechavičiaus kariuomenė. Tuomet vokiečiai pabandė be Plechavičiaus sutikimo dalį lietuviškos kariuomenės panaudoti už Lietuvos ribų. Gen. Plechavičius nesutiko taip ekspluatoti pajęgų ir įsakė savo daliniams išsiširkstyti namo. Generolas ir jo visas šstabas buvo suimti ir išgabenti į Rygą, o vėliau — Vokietijon.

1944 m. nėkas neabejojo, kad vokiečiai karą pralaimėjo. Deja, lietuvių nesirengę gintis nuo naujos okupacijos — jie laukė stebuklų iš Vakarų. Vieini tvirtai tikėjo nauju konfliktu tarp Vakarų valstybių ir Tarybų Sąjungos, kiti — kad Vakarų valstybės pasistengs išrusi išsiderėti Pabaltijo nepriklausomybę. Buvo ir tokiai, kurie tikėjo laisvu apsisprendimui — plebiscitu. Zodžiu, daug

ré sunkią psichologinę atmosferą, net idealiausioje slėptuvėje lindėti pavieniui buvo neįmanoma. Tad nenuostabu, jog jaunimas pasirinko antrąjį kelią. Miškas buvo patikimesnė ir saugesnė vieta. Teko kolektyviai slėptis ir gintis. Susirėmimai tarp miškinų ir rusų kareivių dažnejo. Daugėjo ir aukų. Rusai, kad įbaugintų gyventojus, nužydymosi laikydavo po keletą dienų turgavietėse, bažnyčių šventoriuose.

Negyvųjų įšieninimo tuo nebalgavo — juos užkasdavo naktinius pelkėse, baleose, krūmuose, kad niekas nerastų. Jeigu miškiniams kapinėse pavykdavo naktį palaidoti savišķi, apie tai sužinojusi vienos valdžia ji iškasdavo ir, lig valių pademonstravus gyventojams, paslėpdavo kur nors patvory. „Laimingo“ gyvenimo kūrėjai ne tik naikino gyvuosius, bet suvedinėjo saskaitas ir su nužydymais.

Padidėjus raudonajam terorui, labiau ēmė reikštis Lietuvos Laisvės armija (LLA). Kada ji susikūrė, — nežinau, galbūt traikiantis vokiečiams. LLA koordinavo jauni Lietuvos kariuomenės karininkai, kurie skatinė ir remė miškinį judėjimą. Pagrindinis jų tikslas buvo centralizuoti ginkluotą pasipriešinimą. Anot jų, tik ginklu buvo įmanoma lietuvius išgelbėti iš tragiskos situacijos ir tada sutelkti tautą nepriklausomybės atstatymui. Deja, tai padaryti stigo organizuotumo. LLA tvirtai tikėjo, kad konfliktas tarp Tarybų Sąjungos ir Vakarų valstybių neišvengiamas, suprato, kad teks kovoti.

Griūvant „laisvųjų“ respublikai sajungai, turėjo atsirasti panašių kalmynų. Be abejio, silpnai Lietuvai Baltarusija ir Lenkija mielai būtų ištiesusios

— provokacijos, bauginimai, teroras tapo kasdieniais reiškiniais. Ne visi vienodai atspurūs balmei; atsirado tarp kalmiečių ir tokiai, kurie gelbėmisi pražudė ne tik pavienius asmenis ar atskiras šeimas, bet paukojo ir tautos likimą. Tokie dalykai smukdė tautinę moralę, ugė žmonėse nepasitikėjimą.

Lietuvos kaimo žmogus buvo izoliotas, be objektyvios informacijos. Laikraštai aiškino vienališkai, užsienio radijo laidas slopinė trukdymo stotys, radijo aparatus valdžia konfiskuodavo. Nelabai ką sužinodavo ir atkaklieji, slapčiomis „uzšien pagavę“. Ten irgi nebuvo vieningumo. Dėl diplomatino dialogo ir ten minčių nebuvo vienims atrodė, kad efektuvi ir garbinga — miške ginklu priešintis užkarautojams. Tatgi koks bebutų šaunus kovinis Lietuvos jaunimas, jis buvo pastūmėtas ginkluotai saviveiklat.

Kaimui LLA karinė koncepcija buvo nepriimtina dėl krasutinumų, nors ir pilna patriotizmo. Viena buvo aišku, kad reikia išsaugoti tautos intelektualinį, fizinių ir genetinį potencialą. Bet kaip?

1944 m. lapkričio mėn pabaigoje atsirado nelegalios organizacijos LIT (Lietuvos Išsilaisvinimo Tarybos) užuomazga. Pagrindinis LIT tikslas buvo išsaugoti tautą taip, kad galėtų atgauti nepriklausomybę. Taryba numatė: jungti ir koordinuoti visas aktyvias jėgas, formuoti politinius siekius ir aiškinti, kaip juos įgyvendinti esamejo situacijoje. LIT ėmė formuoti šio darbo struktūrą, leiskoti ryšių, numatė rinkti ir kaupinti informaciją, sekti,

1989 m. birželis

TREMINTINYS

5

Štandien, kai žinomas Lietuvos okupacijos ir inkorporavimo į TSRS aplinkybės, taip pat 1940—1941 ir 1944—1953 metų vykdymų repressijų ir teroro mastes, galima suprasti ir tikras priežastis, dėl kurios pokario metais kilo gaivališkas pasipriešinimo judėjimas.

Jau pirmiausias pokario metais pradėjo baudžiamosios akcijos prieš gyventojus, žydus, kroto, smurto veiksmus, vyko kurių plėškavimai. Pradėjo veikti ištisa repressijų ir teroro medžiai. Nuo 1945 iki 1953 metų įvyko 3 didesnio masto trėmimai.

Vykdomi trėmimo operacijos, kurių ir stribai žaudyti į maginėlius bėgti, o išvežti į namai būdavo apiplėšiami. Nukentėjo ne tik žydai, bet ir miestelių bei stambesnių miestų, ne tik Lietuviai, bet ir kiti taurių gyventojai. Pavyzdžiu, 1949 m. iki Kauno buvo ištremta labai daug žydų.

Visi šie veiksmai negalėjo nesukerti aktyviosties taurios daffes pasipriešinimo. Galima išskirti keletą svarbiausių pasipriešinimo judėjimo atviraknėlių priežastis.

Pirmosios tarybinės okupacijos patirės parečė, kad neįmanoma normaliai gyventi ūliams, kas siekė savo taurėlį nepriklausomybęs, gerovės ir saulės laikvės. Be to, vokiečių okupacijos metais visame krašte išplėtėsi pasipriešinimo sąūdis skatinė panašų veiklą testi ir prieš naujusius okupantus.

Didelės reikšmės turėjo iškinimas, kad antroji okupacija išgali nesitęs, nes Vakarai įvykdys Atlanto chartos pažadus sugražinti Nepriklausomybę dėl karo jos neįstekusiomis žalimis.

Raudonajai armijai ir saugumui sėstant, reikėjo ginkli gyventojus nuo plėškavimo ir prievara-vimo.

Daugelis vyrų pasitraukė į miestus, norėdami išvengti sužinimo ar mobilizacijos į kariuomenę.

Sias priežastis 1961 m. nurodė prof. J. Brazauskas. Keturi pagrindiniai veiksnių skatinė jungtis į pasipriešinimo judėjimo grupes. K. Gimiaus nuomone, svarbiausios pasipriešinimo judėjimo priežastys buvo pirmojoje bolševiku ir vokiečių okupacijos patirės, nežabotas sovietinių teroras pirmiausias, pokario metais, vaktorių intervencijos vištis ir patriotizmas.

Jei žymiai Lietuvos gyventojų daugiai ryžosi įjungti į pogardžio grupes ir ginklu pasipriešinti net reguliariai kariuomenėi, vadinas, patrėti pergyvenimai tautos dvasią subrėtai, kad daugeliui kova prieš šią smurto sistemą atrodė svarbesnė už asmeninį išlikimą. 1947 m. sausio 12 d. įvykusiam partizanų vadų suvažiavime, Kešutėje apygardos vadasis M. Kasparavičius-Vilvydas sakė, kad šis judėjimas klio iš tautos morálindė būsenos, kaip giliaus laisvės pajautinė ir neapykantos priekūnė sintezė, kad iš kova iš esmės yra pasipriešinimo rudojai okupacijai fasa. Daugiau, kaip aštuntuoju metu trukus bekomprimine kova visam pasaulei buvo paliudyta tautos apsistojimės. Nepriklausomybei, tikėta, kad pasaulinės politikos įvykiai ir taptautinės sėjės principų įgyvendinimas galė galėtus sėlygas praeidimą valstybingumui atkurti. Iki šiol nežinome visapiskako šio judėjimo istorijos, nikaus dalyvių ir žuvusių skaičiaus.

Paminėsimė tik kai kuriuos svarbiausius šio judėjimo momentus, nužymintus apytikrių pokario kovų vaizdą.

Pirmasis pasipriešinimo judėjimo terpnis aplina maždaug 1944—1946 metais. Šiuo laikotarpiu visoje Lietuvos sistinėlė kūrėsi būriai, sutelkdavę kartais per 500 žmonių.

Jei nevykdavo susirėmimus net su didesniais kariuomenės daliniuose, Minskio vietoje — Rūdninkuose, Prienų mieste, Kazu Rudoje, Žeilioje gireje, Labanoro ir Tauragės miškuose susitelkė stambūs žygių, nuo keliasdešimt iki kelių šimtų kovotojų. J. Lukšos-Skrinėto nuomone, jau 1945

m. balandžio mėn. Lietuvoje veikė apie 30 tūkstančių partizanų armija. Centralizuotos vadovybės tuomet dar nebuvę, nors atskirais atvejais partizanai apjungdavo pajėgas, derinė savo veiksmus. Vyko daug kautynių su NKVD daliniuose: Žemaitijoje, Šilavote, Budininkuose, Deginuose, Pakose, Deukštagirje, Alšininkuose, Maršinkuose, Paverknikuose, Kalniškėse, Ziemelyje, ir kitur. Žinoma, kad 1945 m. ūsaurės rytų Lietuve, Naručio ežero apylinkėse, 300 partizanų grupė kovėsi su dvimi NKVD divizijomis. Partizanų dalinių išverždavo net i didesnius miestus [pvz., Panevėžij]. Norėdami išvaduoti kalinamus draugus, partizanai puolė Kaune, Italijos gatvėje, buvusį NKVD pastatą ir po to pasitraukė maši-

zanų kapus, kurių buvo gausu pakelėse, gojuose, miskeliuose ir dirvoose. Tuos kapus gyventojai prižiūrėjo, ir kiekviena apylinkė didžiazavosi savų partizanų kapų sutvarkymu. Vienur kapus naikino enkavedistai, kitarai išakdydavo tai padaryti miško eigiamus ir gyventojams, kurių laukose tie kapai buvo. Galima spėti, kad dėl šių priemonių taikymo buvo išleistas specialus įskrymas. Jeigu taip buvo elgiamasi su žuvusiais, galima išvaiduoti, koks likimas laukė į netaisva patekusių kovo- tų. Kazu Rūdos miškuose veikusio „Varno“ būrio partizanas Perkūnas buvo skerspjūve supjaustytas į tris gabetus.

Tokie žmonių kankinimai buvo įprasti baudėjų praktikoje. Todėl beveik iškose situacijose atsidurė

Uragano slėgio vėjaloji akivaizdo
Oj, tas močiai raudos išbouja jo vėjais
Už savus kaimą, šunis sėže dolus
Už Teivynės laisvę (rolė) miškų išjosa.

Neipolės podkė mūrai - Sėrytis Laisvė
uz "Gatvę" gisom!

Reprodukcija: jašas partizano „Išlo“ užrašų knygeliuje.

VILČIŲ keliai NEVILTIES metais

IŠ PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO ISTORIJOS

Rezistencija

nomis. 1946 metais jie apsaudė Vardės, vidurinės reikalių ministrų skyrių.

A�ie pasipriešinimo judėjimo masą leidžia spresti ir kariuomenės jėgos, kurios buvo naudojamos jam slopinoti. 1945 m. rugpjūtį mén. Panevėžyje įvyko NKVD viršinkinti ir pavaduotojų susirinkimas, kuriame Berijos pavaduotojas generolas Kruglovas įskakė sudaryti agentų tinklą ir veiksmingiai naudoti kariuomenę prieš partizanus ir juos remiantis gyventojus. Pagrindinė jėga buvo NKVD ir MVD dalinių, įskakė garnizonuose.

Lietuvos kovai su partizanais buvo. Išlakomos 4-oji ir 7-oji NKVD šaulių divizijos, šeši pasienio pulkai iš Rygos, Minsko ir Kalingrado. Šiuose veiksmuose dalyvavo iš divizijos dydžio Lietuvos pasienio apygarda, vadovaujama generolo majoro Byčkovskio. Kariuomenės tankinės, kurių 1946 m. jau buvo apie 10 tūkstančių. Jie sudarė užnugari valdžios rėmėjams, sėdami nepasitikėjimą tarp kaimynų, bengindami ir terorizuodami gyventojus. Atskirai reikia paminėti ir saugumo provokacinius dalinius, kurie, apsimetė partizanais, žudė ir terorizavo nekalalus gyventojus, siekdami diskredituoti partizanų vardą, sukeisti baimę ir paniką. Apie 1947 m. dauguma jų buvo pavaldus saugumo majoro Sokolovo vadovaujamam OBO (osobyj banditskij ordėj) ir todėl daugeliui žinomi sokolovininkų pavadinimu. Ypač barbareikos priemonės pasipriešinimo dalyviai ir gyventojams įbauginti imtos naudoti nuo 1946 m. pavasario. Kaufynų vietoje likusius partizanų letonus NKVD-ių ir stribų parvezdavo į miestelius ir, juos visokiems būdais išniekine, suguldydavo aikštėse prie savo būstinių. Neretai partizanų lavonai būdavo vežiami iš miestelių į miestelių, pažabojus juos rožančiais, burnas užkimšus malda-knygėmis ir pan. Juos palaikei nebuvo laidojami, juos paprastai įšėmedavo laukose, šukūlynuose, sukiūdavo į griovius. Tuo metu ištaisė naikinti ir žuvusių parti-

partizanai neretai susisprogdindavo, sužalodami išaidusiuos nobūtų galima nusiauti jų tapatybės, nes tai galėdavo pakenkti kovos draugams ir artimiesiems. Nežiūrint žiauriausią repressiją, kova buvo teisima. Palyginus mažai pasipriešinimo judėjimui dalyvijančių pajėgų iš dalinių ir legalizavosi, pasinaudojė siūloma amnestija. Nors baudėjų pastangos ne pajėgė palaužti pasipriešinimo, išgaminui pogardžio taktika įmėkestis, vis labiau išgaudama partizanai kovai būdingų bruozų.

Apie 1946 metus, pasižėjus, kad artimiausiu metu Vakarai ultimatyviai nepareikėliai Lietuvai grąžinti Nepriklausomybę, imta vengti nereikalingų mūšių, kovotojai veikė ašisargai, taupė jėgas, daug dėmesio skyrė glaudžių tarpuvėjų ryšių užmezgimui, vykdė ju-

dėjimo centralizacijos darbą. Suvalkijoje susikūrė „Taurė“ apygarda, Dzūkijoje — „Dainavos“ apygarda, kurios 1946 m. balandžio mén. buvo sujungtos ir įsielgė nauja organizacija, pava-

relių Pietų Lietuvos partizanais (PLP). 1945 m. Žemaičiųje pava-

relių veikė Žemaičių legionas, o 1946 m. vasarą įjutė ūtėjimė Žemaičių judėjimo.

Kestutėje apygarda, 1946 m. vi-

duryje Aukštaitijoje veikė Didžiosios Kovos, 3 Šiaurės LLA, Algimanto, Vyčio ir Vytauto apygardos. 1947 m. sausio 12 d. netoli Pliškių įvyko didelė apygardų atstovų suvažiavimas, kuriam buvo nutarta įkurti Vyriausią ginkluotų pajėgų vadų išbūvė (VGPS), ap-

jungiant į vieną organizaciją daugumą partizanų apygardų. Judėjimo centralizacijos darbas tuo nesibaigė, bet buvo praeitas toliau. Tačiau dėl provokatoriaus prof. Juozo Markulio-Eretio veiklos ir kiti aplinkybę centralizacija nepavyko taip, kaip buvo nu-

matyta. 1949 m. vasario 1 d. įvy-

kusiam partizanų vadų suvažiavime įtarp Baisogalos ir Radviliškio nutarta visą pasipriešinimo

judėjimą pavadinti Lietuvos Laisvės kovų sąjūdiu, atsakant sejno Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BVP) pava-

dinimo. Suvažiavime LLKS Tarybos pirmininku ir Vyriausuoju

ginkluotų pajėgų vadu paskirtas Žemaitis, o pavaduotoju — Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Sukūrė vieninę organizaciją, partizanų vadai nuplinoji organizacinės struktūros ir ryšio išlaikymu, sudarytas partizanų ryšių tinklas, kurio dėka buvo susižinoma tarpuvėjavo ir su užsieniu. Iš Vakarų gaudavo žinias apie tarptautinę padėjį ir išsilijos politinę veidą, o partizanai perduodavo pranešimus apie rinkimus, prémimus, valdžios vykdą terroristą. 1946—1949 m. laikotarpiu dar buvo stiprus kovotojų branduoliai, pajėgūs vykdys didesnio masto operacijas. Svarbiuose kovos užduotimis buvo pildinėti stribus, mažesnius kareivių dalinius bei atsakingus valdžios pareigūnus ir jų ginkluotas patydas. Iki 1948 m. partizanai kontroliavo Alytaus — Lazdijų plentą, dar 1949 m. Šilalės rajono dienos metu tikrinavo mažinės, važiuojančias Žemaičių plentą. Partizanų pajėgumą rodė tai, kad per 1948 m. rinkimus, rinkinimą kampaniją J. Paleckis į Leipalingį vyko lydiamas dviem žarvuociu ir triju sunkvežimių su 120 kareiviais.

Vienok, 1950—1952 m. laikotarpiu patapsiui tapo aikštu, kad ginkluotų pasipriešinimo galimybės, nesileinant tarptautinėi padėjai, yra išsemtos ir nebeįmanoma.

Mažimai rimčiaus pasipriešinimo valdžios planumas. Pasipriešinimo judėjimams palapsiui išsuko, nors organizacijos branduolis išliko. Iš vėlyvo

judėjimo laikotarpiu tėra išlikę aikškių nuotrūpos, apie ginkluoto pasipriešinimo sąjūdį. Tačiau žinoma, kad Biržų, Vabalninko ir Panėdėlio aplinkeskė partizanai veikė įspūdingai iki 1955 m., o iki 1952 m. jų veikla žymi bemaž visose Lietuvos vietose.

Pasipriešinimo judėjimas neapsiribojo ginkluota kova, bet reikiėsi įvairiomis formomis, kurias čia net trumpai aptarti nėra galimi.

Ypač didelį vaidmenį su-

valdžios nuotrūpos, apie ginkluoto pasipriešinimo sąjūdį. Tačiau žinoma,

kad Biržų, Vabalninko ir Panėdėlio aplinkeskė partizanai veikė maždaug iki 1955 m., o iki 1952 m. jų veikla žymi bemaž visose Lietuvos vietose.

Pasipriešinimo judėjimas neapsiribojo ginkluota kova, bet reikiėsi įvairiomis formomis, kurias čia net trumpai aptarti nėra galimi.

Ypač didelį vaidmenį su-

valdžios nuotrūpos, apie ginkluoto pasipriešinimo sąjūdį. Tačiau žinoma,

lioji girių", „Aukuras“, „Myliet Tėvynę“, „Partizanas“, „Už Tėvų žemę“, „Girios balsas“, „Kovos keliu“, „Laisvės žvalgas“, „Laisvės varpas“, „Priskelimo ugnis“. Žinomas ir rusų kalba leidžiamas laikraštis „Svobodnoje slovo“.

Pokario pasipriešinimo judėjimas yra vienas tragikiausiu tarptautinių Lietuvos istorijoje. Dešimtys tūkstančių patriotų pasukojo savo gyvybes vartau neišpildžius lūkesčių, žimtų tūkstančių gyvenimų sugriovė repressijos tremtis, ligoriai. Per dešimtį okupacijos kovų ir pasipriešinimo judėjimo į chaosą metų Lietuva nukentėjo gai daugiau negu bet kuri kariavusi žalis. Po meto ir dezinformacijos kliodų buvo paleidoti tautos atminta.

Deja, lietuvių tautos laisvės lauksmas nebuvė išgirstas. Paškelbusios tautų laisvės apsistojimo pažadus Atlanto chartei, Vakarų valstybės nepadarė nėko, kad okupuotų Pabaltijos valstybių klausimus būtų rimtai keliamas ir iš labiau sprindžiamas. Dabar žinome, kad Anglia pripažino Pabaltijį Tarybų Sąjungos dėstera dar 1941 m. gruodžio 16—17 d. 1943 m. Teherano pasbarime ir JAV susitikė su Pabaltijos užgrobiu, pripažindama, kad TSRS turi atgaudi vienas teritorijas, kurias valdė prieš Vokietijos užgrobiu. Nebuvę netgi protestuojama prieš demagogikus Stalinio tvirtinimus, kad esą šios žalys laisvanoristikai įpilgti į TSRS, kad tai esantios senos slavų žemės, ir po karo, oficialiai skelbdamas Pabaltijų valstybių aneksijos nepripažinimą, Vakarai iš esmės išlaikino kovojančią tradiciją.

Giliu priekaištu J. Lukšos-Daučanavo prisiminimo skamba partizano žodžiai, ištarti susipažinus su iš Vakarų gauta spauda:

„Je nus atidavé mirčiai Jaitoja, Potsdam... kartoja ir toliau tas kiaidais, neiždrisdami pakelti protesto balse prieš mūsų tautos neiškinimą [...]“.

Tačiau pokario metais padurt

1989 m. birželis

TREMINTINYS

7

Pamąstykimė

kartu

Eina nuo 1945 m.

LAISVĖS VARPAS
1949.VIII.17. Nr. 6(30)
LLKS Daugavos Apygardos organas

Bolševikų provokatorai
Raudonasis okupantas, norėdamas suduoti faulai bei sąjūdžiui kuo didesnį triukšminį smūgį, deda džiausias, pastangas į partizanų eiles įterpti savo agentus — provokatorius. Būdinga, kad savo agentais okupantas pareika iš pačių lietuvių tokius "asmenis", kurie išdavikliai provokacine veikla labai rūpestingai maskuoja teriamu patriotizmu, taučiu sunomingu iš neapycanta tarybinei valdžiai. Visuomenėlbei sajūdžiui tokius provokatorius, susiekia gana sunku, nes jie yra jokiai veiksmiški, galinčiai juos išryškinti, nepasirodo.

Panašios rūties išgamomis buvo Kostas Kubiliuskas-Kubilius ir Algirdas Skinkys (abu gime Vilniaus apskr., Gizių valsč., Rodos km.), kurie nepriskausomybės metais priklausė atsttininkų organizacijai, pirmojo bolševikmečio laikotarpyje leido rotačiorium dauginamus "antitarybinius" laikraštėlius („Žalibai“, „Naujieji žalibai“, „Varšerio 16-oji“ ir t.t.), vokiečių okupacijos metu rašė antitarybines satyras (plačiausiai žinoma K. Kubiliusko-Kapo „LTSR“ — Eliesera), pa riotiniuose motyvais eileračių ir t.t.

Pirmiausios antrosios bolševikinės okupacijos metais jie priklausė telp vadinamai Jaunuju Rašytoju Sajungai, bei MVD susietus jų pirmynkštę veiklą, buvo iš jos su triukšmu išmeti. Raudonosios Jaunujo Rašytoju Sajungos susirinkimose ir tarybiniame spaudoje jie buvo iškototi, taip dekadentizmo žalininkai, tarybinės valdžios žmogžiai, nacionalistai. Jems žibrovus iš sąjūdžių ir čia ankus išdavikliai-provokacinius darbus, pasiskiejo, kad visa tai buvo iš anksto MVD suplanuotas manevras, kuris ištūvikoje visuomenėje turėjo būti sukeltas įspūdis, jog šie abu partisadėlių tikrai yra „lojaliūs“. Nepriskausomos Lietuvos siekimams ir idealams, o žiūro metu, — pavergtosi Lietuvos vedamam vieningam pasipriešinimui. Tokiu būdu Kubiliuskui ir Skinkui turėjo būti parengta dirva išbrauti iš sąjūdžių.

Po šio paruošiamoj darbo, norėdami „išvengti“ tariamų „persokiųjimi“, Kubiliuskas ir Skinkys su specialiu MVD uždaviniu atsiduria Rudnios valsč., Varšerio apskr., kur abu pradėja mokytojau. Savaime su prantama, jog jie pasirodo gyventojų ir mokytojų tarpe kaip dar didesni tėvynės mylėtojai. [siglie vėtos gyventojų ir laisvės kovotojų partizanų pasitikėjimą, jie palengva tokį pat pasitikėjimą išgyja ir Daugavos Apygardos vadovybėje. Tai ir buvo pagrindinis tikslas, kurio jie, MVD pavesi, išsius metus atlikėliai siekė.

Pateke į vieną Daugavos Apygardos vadovietę, 1949 m. kovo mėn. 7 d. jie klastingai nužudo laikinai ėjusius Daugavos Apygardos Vado paragais Karinė, sprunka į Alyvą ir iš ten atvykus MVD-istams (apie 40 sunkvežimius), buvo vienu metu pulios apygardos ir vienos rinktinės vadovietės. Beviškame apsupime didvėjiskai kaudamas, išprogdinės vadovietę, netygioje kovoje krito Rinktinės Vadas Žalbas su trimis partizanais. Priešas už tai užmokojo keliadėmantes MVD-istų gyvybėmis.

Remiantis patrimonis žiniomis, abu bolševikų provokatoriai šiuo metu randasi Vilniuje ir reiktarčiai Kaune, tačiau kruopščiai slėpdami savo nusikaltimą darbu pėdsakus ir norėdami išvengti bausmės, atvodo, jog nesilaistinės gyvenamos vėles neturi.

Daugavos Apygardos Štabas įsėja visus gyventojus įtariamų krauso susiteispių išdaviklių saugotis, nes jie neturėjosi visuomenės tarpe (ypatiai Vilniuje ir Kaune) gali bandyti tapti savo išdavikliajų provokatorių ardomėja veikla.

Provokatorių žmogžudžiai Kubili-

LAISVĖS VARPAS

1949.VIII.17. Nr. 6(30)

Neskas ir Skinkys tikėjosi išspoginti Daugavos Apygardą iš vidaus ir pažilti be vadovybės decentralizuojus dailinius, su kuriais MVD-istų gaujoms būtų lengviau kovoti, nei su vienos vadovybės organizuota, valdoma apygarda.

Deja, šie niekingieji pardavikai turėjo apsirinkti. Tiesa, Karinė, Žalbos ir su juo buvusių vyrių netekimas yra skaudus, nes jie buvo vieni iš geriausių kovotojų, tačiau apygarda pergyvenusi jau ne vieną nelaimę, pakėlė ryžtingai ir šią paskutinių žalzdžiai buvo sunki, bet nemirtinga. Gi Kubiliuskui ir Skinkui likimo keiliai labai trumpi bepaliko. Standieniems gal būt, dar pavys MVD-istų apsaugoje išsislapstytį, bet rytojus, kuris neša mūrį bolzevizmui, ames kartuves ir visiens jo pakalbams, jų tarpe Kubiliuskui ir Skinkui. Lai būna jie tuo tkri.

Rašytojai...

O padainuoki man, bernioke iš Suvalkijos lygumų...

Aple šios dainos autorui, Suvalkijos bernioką Kostą Kubiliuską, Lietuvikoje tarybinėje enciklopedijoje rašoma, kad jis išleidės keilių etiéraščių rinkinius, kad už kūrintus valkams 1959 m. gavę LTSR respublikinę premiją. O aple Algirdą Skinkį Lietuvos rašytojų sąvade sakoma, kad jis savo poezija skelbė periodikoje, kad po jo mirties išleistas etiéraščių rinkinys „Medžių pėdos“.

Abu šiuos poetus aš asmeniškai gerai pažinau. Kai 1945 m. iš Anykščių atvažiavau į Vilnių studijuoti literatūros, juos jau radau Vilniuje. Nors jie dar nebuvavo baigę vidurinį mokyklą, bet maišėsi tarp jaunųjų literatūrų. Ypač perspektivus buvo K. Kubiliuskas, kuris jau vokiečių okupacijos metais reiškėsi spaudoje ir pagarsėjo savo etiéraščiu:

Eltesera raudonoji
Mūsų ragana basi —
Pagyvenom tavo rojuj
Ir palikome basi...

Su K. Kubiliuskui ir A. Skinkliu kartu dalyvauodavome literatūros vakaruose, jie dažnai atėdavo į studentų Tauro bendrabutį; čia, mūsų kambarje, kalbėdavomės, ginčydavomės. Kartu gyveno ir daugiau literatūrų: B. Jauniškis, V. Sirautas. Tada K. Kubiliuskui prasidėjo dideli nemalonumai dėl jo etiéraščių parašytų vokiečių okupacijos metais. Kaip rašo B. Jauniškis spaudai rengiamoje knygoje „Jaučiu jų buvimą“, slėpdamas K. Kubiliuską nuo saugumo, jis nuvežęs jį į savo tėviškė netoli Zarasų. Ten kurį laiką poetas gyveno. Bet ir čia pasidarė pavojinga, nes kaimo

Po šių provokacinių „gerų“ darbų saugumas paliko K. Kubiliuską ir A. Skinkį ramybėje. K. Kubiliuskas pradėjo dirbtį „Genio“ redakcijoje, išleido savo etiéraščių rinkinius. Bet ramybės ilgal neturėjo, nes Lietuvos partizanai jems paskelbė mirties nuosprendį, nors jis ir nebuvavo išvykdytas.

Antanas PAULAVIČIUS

RIZIKA

Bendras

Mūsų tautinis pasipriešinimo Sąjūdis prasidėjo 1970-ųjų birželyje. Jis praėjo keletą etapų. 1970 m. Lietuva tyliai neše sunkų okupacijos kryžių. Naujam pasipriešinimui impulsą davė tėvo ir sūnaus Brazinskų pabėgimas į Turkiją gabrotu lėktuvu, nepavykęs Simo Kudirkos šuolis iš tarybinių laivo į amerikiečių. Apie šiuos įvykius pranešė visas pasauly. Milijoniškais tiražais leidžiamai JAV dienraščiai išspaustino S. Kudirkos kalbą, pasakyta Lietuvos TSR Aukščiausiajame teisme. Dar ryškiai savo gyvastį tauta pademonstravo R. Kalantos ir kitų „kamikadžių“ auka.

1971 m. vasarą V. Petkulį ir man buvo pažadėta, kad būsiame pakviesi į pasitarimą, kuriai bus svarstoma pogrindinio laikraščio leidyba. Dėl tam tikrų aplinkybių nuspėsta mūsų nekviesti.

1972 m. kovo mén. 19 d. pašiordė pirmasis „LKB Kronikos“ numeris. Mes, tautiškal nuošiukė, buvome ne visiškai patenkinti tuo leidiniu; nes jis, mūsų nuomone, netetė visai tautai aktualių klausimų.

1974-ųjų rudenį pagaliau man pavyko į „LKB Kroniką“ prastumti straipsnį „Geibėkime Lietuvos gamtą“. Straipsnis supydė Valda Adamkū, su kurio gačiosaugos problemių vėliniu. Lietuvoje aš nesutinkau.

Kagebistai sukelė didelį važių prieš „LKB Kroniką“ dėl to, kad žurnelas „kišasi ne į savo reikalus“. Per savo agentus pavyko ištkinti leidėjus, kad vėl atsiribotų nuo politinių problemų, tačiau po metų jau tolerantiškas kūnigas priėmė į šį leidinių mano ilgą atvirą laišką Andropovui. Tuo metu su Keštučiu Jokubynu susprendėme leisti tautiškos krypties leidinių. 17-metis Julius Sasnauskas sutiko ji spausdinti. Keštučio pasiūlymu pakrikštijom ji „Laisvės Saukliu“. Leidinys buvo leidžiamas nedideliu tiražu. Dėl kai kurių lietuviškos visuomenės sluoksnių egoizmo „Laisvės Saukliu“ nepasiekėdavo Vakarų pasauly. Jo turinys per radiją nepasiekėdavo tautos. Buvo išleisti 5 „Laisvės Saukliu“ numeriai.

1977-ųjų rugpjūčio 23–24 d. mano bute buvo krata. Kagebistai surado archyvą. Rankraščių

nerado. Mane po trijų dienų paliko. Tolerantiškų katalikų (iki šiol jų pavaržių nežinau) dėka dalis „Laisvės Sauklio“ straipsnių buvo išspaustinta leidinyje „Aušrele“. Šis leidinys pateko į Vakarus. Vienas iš svarbiausių straipsnių buvo „Kas sušaudė keturius komunarus?“ — aple K. Poželos ir jo draugų likimą. Jame tvirtinome, kad sujals susidorėjo Stalinas savo agento A. Voldemaro rankomis. Šio teiginio nepaneigė šiemet ir „Tlesa“.

Tuo metu Lietuvoje buvo leidžiamos „Aušra“, kurioje buvo spausdinami ir politiniai straipsniai.

1978 m. vasarą sukūrėme pogrindinę organizaciją Lietuvos Laisvės Lyga. Jos programa išspaustinta „Aušroje“. 1979 m. J. Sasnauskas, V. Sakalys ir aš pradėjome leisti „Vytį“. Tarp mūsų ir „Perspektyvos“ įvyko konfliktas. Mums atrodė, kad buvo nusikaltimas pogrindžio salygomis propaguoti Lietuvos nepopularias marksistines idėjas. Taktiškai „atkarto“ mums tuo metu P. Pečeliūno leidžiamas gan rimtas leidinys „Alma Mater“.

Trečiąjame „Vyties“ numerijoje išspaustinome „45 memoriandumą“. Man atrodė, kad šis 45 pabaigėlių pasirašytas dokumentas, kuriam oficialiai pripažinti akademikas A. Sacharovas ir 12 jo draugų, pats rimčiausias apie Molotovo—Ribentropo pakta. Kad jis Maskvai suteikė daugiausia rūpesčių, pripažino vienas iš mano tardytojų.

KGB žinojo, kad buvo ruošiamas kreipimasis į pasaulio valstybių Vyriausybės ir SNO Generalinį Sekretorių. Apie tai KGB generolas Juozas Petkevičius sužinojo jau 1979 m. liepos vidury. Virš mano kambario gyvenusios KGB agentės seserys paskundė, kad naktį girdėjo rašant mašinėlę. Rytė prisistatė V. Bastys su 2 dorais mano draugais. Visi gavo po vieną kreipimosi egzempliforį. KGB nesutrukė po šiuo dokumentu surinkti parašus, nuvežti jį į Maskvą ir perduoti A. Sacharovui bei užslenčio korespondentams. Matyt, pirmasis dokumentas.

(NUKELTA I 8 PSL.)

Tik pelena...

1940 m. Tarybų valdžia persekojo mūsų žemę, nes mano tėvas Antanas Krupauskas priklausė Saulių organizacijai. Gyvenome Ukmergė raj., Giedraičių valst., Šaltabarcių kaime. Buvo mažazemis. Pirmosios deportacijos išvengėsi slapydamišies miške. 1944 m. persekojimai vėl pradėjo. Broli, Šešiolikmetė Petrė Krupauskaitė gaudė, kad vengia tarnauti armijoje. Grudžio 4 d. mus suvėrė į trobą ir padegė. Petras tarpe mūsų nebuvó, aš pagėgau, jauniūsias devynių metų broli Jonukas išbėgo 45 ugnies, bet stribai pagavo ir įmetė atgal. Taip nužude mano tėvą, motiną, vyriausią seserį Emilią, Jonuką ir tėvą Mariją Krupauskaitę. Stribai sudegino sodybą, o

gyvulius išgrabstė.

Vyriausiasis brolis Pranas buvo vedės ir gyveno Dudėnų kaime. Po karo jis ir broli Petras suėmė. Prano likimo niekas nežino, o Petras buvo nuteistas 10 metų atlikti bausmę Sibire. Iki arešto jie abu dirbo Kaune, Karininkų R. mojėje gaisrininkais.

Po Stalino mirties Petras reabilitavo. Nuo pernai jis pensininkas. Naikinimose aktyviai dalyvavo broliai Osipas ir Aksėnas Seimionavai. Jie buvo tiek sužvérėję, kad nušovė savo broli ir seserį palikti su vyrų, sėvo-seserį pagavo. Rankraščių su dvemis mažamečiais vaikais.

Norėjau, kad būtų kompensuoti nors materialiniai nuostoliai. Vanda TALKEVIČIENĖ-KRUPAUSKAITĖ

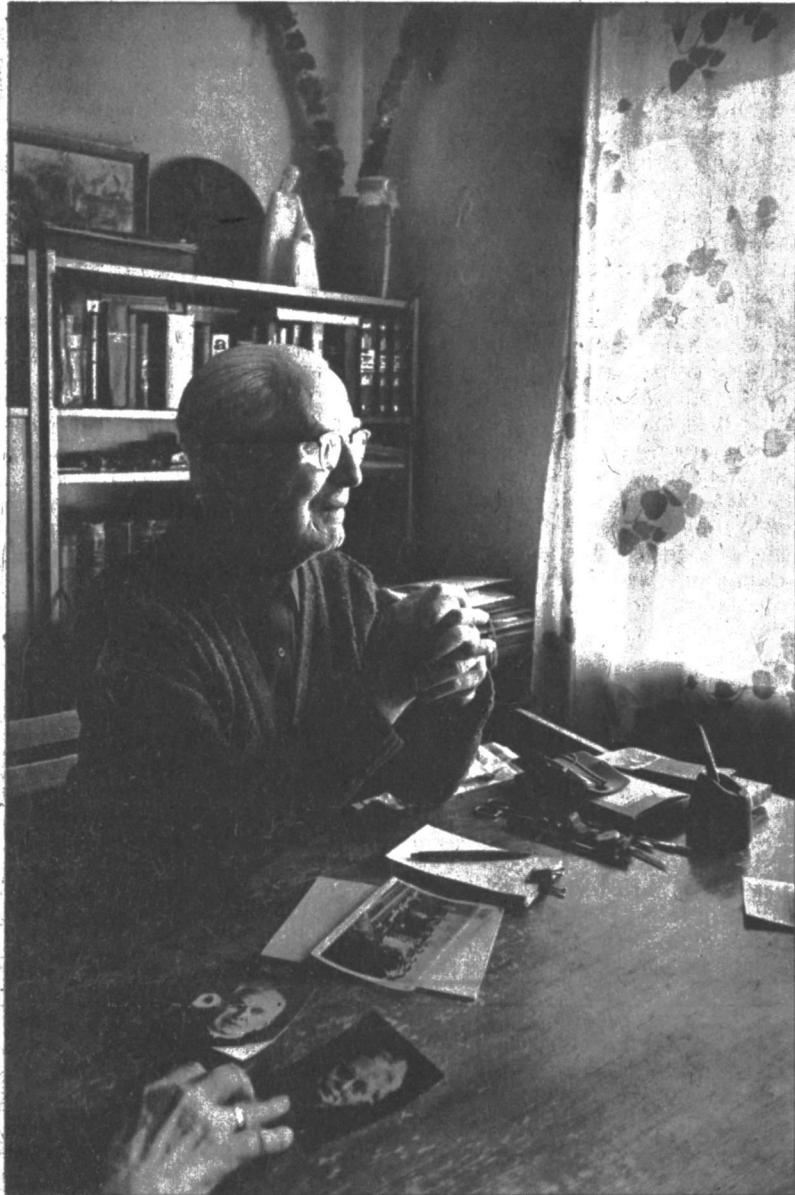
1989 m. birželis

TREMINTINYS

8

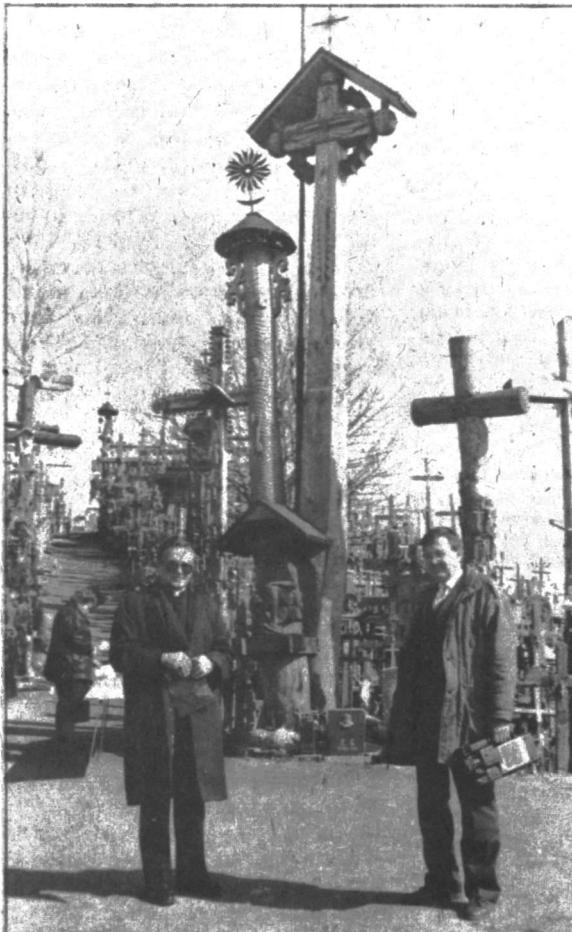
Mūsų adresu

Juozas URĖSYS. Algimanto ZIZINO nuotrauka

Brangus Seserje ir Brolio lietuvių
ir kitų tautybių Lietuvos patrotai,
šio gedulo diena, minindami tremtyje
mūsų, prisiminame iš kur, kurie iki
šiol tremtyje varga vargsta, —
pradėkime juems sugridti į atgimstan-
čią Tėvyną, ir kantu oži, anglaudę
gretas, vieningai ir atsižiūždžius dėl baimės
savo krosto žinoti užtikrins.

J. Urėsys
1989 metų birželio 14 dieną

Dažnai tremtiniai prasidavo Jūra-
tės Bičiūnaitės, kad ji papuoštu lais-
ku lapelius. Taip jukutukas laikiko
kampelyje ne vienam adresatui ar-
keliao nuo Jenos upės pakrantės į
Lietuvą.

Mielie bendru lėkime drauge

Nel giliajų pajarkų mokiniai
Jei susitarsim "Tremtinio"
klube. Šeasis trys, stiprius
mūs skubmenčiam meniniam
kelyje, separatiškai mūs
priglaudė ir stipriai teles-
mūs į tolum mūs darbus
ir gyvenimą.

Nuostoligai Jūros
vys kūlais & Baltoji,

Nuostrukoje kairėje:
svečias iš JAV — vyskupas Paulius
Baltakis su broliu Kryžiu kalne.

Bendras

RIZIKA

(ATKELTA IS 7 PSL.)

to variantas KGB'atrodė labai nerimtas.

1979 m. spalio 30 d. buvau suimtas. Gruodžio 11 d. arešta-
vo J. Sasnauską. Kitais metais ir vėliau buvo suimti keli latviai
ir estai.

1979 m. rudenį buvo leidžia-
ma bene 14 pogrindinių leidi-
nių. Dirbo Helsinkio grupė (nor-
ios pirmininkas V. Petkus buvo
arestuotas 1977 m. rugpjūčio 23 d.), Lietuvos Tikičiųjų Kata-
likų Gynimo Komitetas. Ypatin-
giai aktyviai kovojo su brežne-

vine sistema dalis Lietuvos ku-
nigu.

Kai po 6 nelaisvės metų iš
Kolymos atvykau dalyvauti brolio
laidotuvėse, mane nustebi-
no visuotinis paklusnuumas oku-
pacinei sistemai. Aktyviausie-
ji kovotojai buvo Lageriuose.
Tautai tylini, partinė spauda
juos šmeižė.

Grįžęs iš Kolymos 1987 m.
sausyje, pajutau, kad politinė
Lietuvos gyvenimė kai kas
pasikeitė į gerą puse. Ruda-
minos bažnyčios šventoriuje di-
džiulis būrys žmonių giedojo
Lietuvos himną. Girdėjau ne vie-

ną drąsų pamokslą. Pradėjo
skleistis pirmieji tautinio atgi-
mimo daigai.

Tų metų rugpjūčio mén. 11 d. užsienio radio stotys prane-
še, kad Vilniuje, prie A. Micke-
vičiaus paminklo, įvyks mitingas Molotovo—Ribentropo pak-
to 48-ųjų metinių paminėjimui.
KGB terorizavo mitingo organi-
zatorius V. Bojus, P. Cidzikas, N.
Sadūnaitė ir manė — A. Terleckas.

Gąsdino būsimus mitingo
dalyvius. Nepaisant to, susirin-
ko apie 3 tūkst. žmonių. Rinko-
si iš visos Lietuvos. Čia pirmą
kartą po 1950 m. viešai buvo
sugiedotas Lietuvos himnas, pa-
sakytą daug drąsų žodžių, smer-
kiančių okupaciją. Buvo skan-
duojama „Laisvę Lietuval!“ Lie-
tuvos administracija suvokė,
kad Lietuvoje prasidėjo naujas
lietuvių tautos laisvės Sajūdžio
etapas. Todėl naujam mitingui
1988 m. vasario 16 d. ji „gerai“
pasirengė. Pasikvietė milicijos
pajėgas net iš Baltarusijos. Ir

Ukrainos. Aktyvieji organiza-
tojai — V. Bojus, P. Cidzikas,
N. Sadūnaitė ir A. Terleckas vi-
są vasario 16 dieną buvo išlaikyti
milicijoje ir KGB. Nepaisant faktiško karo stovio, visą
dieną Vilniuje ir Kaune vyko
mitingai, grumtynės su milicija.
Vakare Vilniuje į Gedimino
aikštę prasiveržė apie 10 tūkst.
žmonių, gledojo Lietuvos him-
nų, tautines giesmes. Daugeli-
ų dalyvių milicija sumušė, kai
kurie atleisti iš darbo. Vasario
20 d. buvo suimiti ir nuteisti 10-
čiai parų A. Tučkus, 13-ai parų
I. Protusevičius.

Gegužės mén. 22-ąją milicija
labai saugojo Gedimino aikštę
nuo Lietuvos laisvės Lygos orga-
nizuoto mitingo. Į aikštę su-
gebėjo prasiveržti tik apie 1
tūkst. žmonių. Tačiau KGB pa-
skelbė, kad į aikštę bandė pra-
siskverbti kelios dešimtys tūk-
stančių vilniečių. Matyt, vyriausybės
viršūnės pamatė vis di-
džiantį tautos atitudiną, nu-

sprendė netrukdyti intelligenti-
jai įsteigtį Estijos ir Latvijos
pavyzdžiu Lietuvos persitvarky-
mo sajūdį. LPS buvo pavesta
(daugeliui jų stengėjų nei nejau-
rant) įkintyti lietuvių tautos
laisvės Sajūdį į vežimą, kuris
riedėtų okupacinei administra-
cijai norimų tempu ir Kremliaus
nurodymu nežymilių reformų ke-
liu.

1988 m. birželio 14 d. LLL bu-
vo leista surengti mitingą Ge-
dimino aikštėje. Čia pirmą kartą
buvo partizanas Laurin-
kas iškėlė tautinę Lietuvos tri-
spalvę vėliavą.

Tą pačių 1988 m. birželio 24 d. LPS buvo leista surengti mi-
tingą Gedimino aikštėje. Ta-
čiau nežinia kodėl, liepos 12 die-
nā buvo įšvalytas Blaivybės
Sajūdžio mitingas. O kaip bu-
vo pasielgtą su LLL rugpjūčio mén.
28 dieną, surengus mitingą to-
kiu aktualiui Lietuvali klausimu,
žino ne tik Lietuva.

Antanas TERLECKAS